

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

«Πες μου πως βλέπεις την ιστορία για να σου πω ποιος είσαι»

Στα προηγούμενα άρθρα προβάλαμε την άποψη ότι οι κοινωνίες περνάνε μια δύσκολη καμπή. Όμως, το πέρασμα κρατάει πολύ. Ξεκίνησε εδώ και ενάμιση αιώνα με την ιδέα ότι «η μηχανή θα σώσει τον άνθρωπο από τη σκλαβιά της εργασίας». Ότι θα έρθει η εποχή που θα δουλεύουμε λιγότερο και ο κοινωνικός πλούτος θα μοιράζεται δίκαια. Οι ιδέες αυτές αποτέλεσαν ουτοπία. Η σημερινή πραγματικότητα δείχνει το αντίθετο: ο άνθρωπος έγινε σκλάβος στη μηχανή και στην απληστία της κατοχής. Εμφανίστηκαν σύγχρονες μορφές δουλείας, και μια μαζική δυσφορία, που εκφράζεται με αντικοινωνικές συμπεριφορές. Η απειλή μαζικής εξαφάνισης του ανθρώπινου είδους, από την καταστροφή του περιβάλλοντος, έγινε τώρα πιο ορατή από κάθε άλλη φορά. Η κρίση άρχισε σταδιακά από τις αρχές του 20ου αιώνα και εξελίσσεται καλπάζοντας. Όλα αυτά κάνουν πλατιές μάζες ανθρώπων να νοιώθουν ότι πολιορκούνται από ανεξέλεγκτες, σκοτεινές δυνάμεις. Χάνεται η εμπιστοσύνη στους θεσμούς, στο κράτος γενικά, και την πολιτική. Αναβιώνουν οι μορφές του προφητισμού του Μεσαίωνα και της αρχαιότητας. Στην παροικία μας, κυκλοφορούν οι προφητείες του «Αγίου Παΐσιου», ο κόσμος τρέχει στα μέντιουμ, μέχρι και στους μάγους που υπόσχονται στο ζαλισμένο άνθρωπο ψυχολογική στήριξη. Όλα αυτά δεν είναι άσχετα με τη μαζική φοβία για τα εμβόλια, τις θεωρίες για υπερφυσικές, δαιμονικές δυνάμεις που μας απειλούν.

Η ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Μαζί με όλα αυτά εμφανίστηκε εδώ και αρκετό καιρό, σε παροικιακή εφημερίδα της Μεμβούρνης, μια αγγελία που καταχωρείται ανελλιπώς σε κάθε έκδοση, η οποία καλεί τον απανταχού ελληνοισμό του εξωτερι-

κού, να προσχωρήσει στην αρχαία ελληνική θρησκεία γιατί έτσι θα σωθούμε από την παρακμή. Το μότο της αγγελίας: “The ancient Greek discovered the truth” προκαλεί τον κάθε καλόπιστο να καταφύγει στην ιστοσελίδα: Ellinikotita/ellinismos/hellemism Greece, για να μάθει ποια είναι η αλήθεια που ανακάλυψαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι που θα μας σώσει από τη σημερινή καταστροφή. Η επίσκεψη στην ιστοσελίδα απογοητεύει! Όχι διότι οι άνθρωποι που επιμελήθηκαν την ιστοσελίδα δεν δονούνται από πραγματικά αισθήματα αγάπης για την Πατρίδα. Αυτό είναι εξόφθαλμο. Όμως, φέρνουν στο προσκήνιο μια παλιά συνταγή για την «αναγέννηση» της Πατρίδας, η οποία δοκιμάστηκε στα χρόνια του Όθωνα και απέτυχε να τονώσει τη νεοελληνική κοινωνία και να την καταστήσει «εφάμιλλη της αρχαίας». Τώρα βέβαια, δεν πρόκειται για τον «καθαρευουσιανισμό», αλλά για την αναβίωση της αρχαίας ελληνικής θρησκείας.

Το πρόβλημα με τις αναβιώσεις παρελθοντικών αντιλήψεων που προτείνονται ως φάρμακο της κοινωνικής αρρώστιας, είναι ότι κάνουν αφαίρεση της πολυπλοκότητας της ζωής. Απομονώνουν από το σύνθετο παρελθόν κάποια στοιχεία και ελπίζουν πως οι άνθρωποι αν τα ασπαστούν, αυτά ως εκ θαύματος θα αλλάξουν τον κόσμο και θα τον καταστήσουν λαμπρό, όπως φαντάζονται ήταν λαμπρός ο αρχαίος ελληνικός κόσμος.

Πάντως η αρχαιότητα όσο σύνθετη κι’ αν ήταν, υπήρξε για εμάς τους Έλληνες, μια πολύ «βαριά» κληρονομιά για να τη σηκώσουμε. Τη μαγική σκέψη και τη δουλοκτησία, που ήταν δομικά στοιχεία της αρχαίας κοινωνίας είτε τα χρυσώνουμε είτε τα αποσιωπούμε.

Ένα άλλο πρόβλημα των αρχαιολατρών, είναι ότι την αρχαία κουλτούρα την αντιμετωπίζουν ως ένα στατικό μόρφωμα. Κοκαλωμένο σε μια ιστορική εποχή. Δεν τους απασχολεί η εξέλιξη. Από πού ξεκίνησε, και που κατέληξε. Δηλαδή δεν λαμβάνουμε υπόψη τους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες, που διαμορφώνουν την κουλτούρα, την εξελίσσουν και κάποτε με την αλλαγή τους, την παρακμάζουν.

Η αρχαία ελληνική κουλτούρα του 5ου και 4ου αιώνα στην οποία συ-

νήθως καταφεύγουμε για να τονίσουμε την καταγωγή μας, είχε χάσει τη θρησκευτικότητα που είχε στα αρχαϊκά χρόνια. Οι θρησκευτικές ιερές τελετές είχαν μετατραπεί σε πατριωτικές εκκοσμικευμένες τελετές, που πλέον δεν συγκινούσαν τα πιο θρησκευόμενα στρώματα των Ελλήνων. Όταν μάλιστα οι άνθρωποι διαπίστωναν ότι οι πατροπαράδοτοι θεοί που λάτρευαν δεν μπορούσαν να εμποδίσουν την παρακμή των ελληνικών πόλεων-κρατών οι οποίες υποτάχθηκαν σε υπέρμετρες σε δύναμη αυτοκρατορίες, η αρχαία θρησκεία έχασε την κοινωνική της βαρύτητα, και οι άνθρωποι αναζήτησαν σε άλλες παρήγορες θεότητες ελπίδα. Γι’ αυτό στα ελληνοιστικά χρόνια μια πλειάδα πιο συναισθηματικών θεοτήτων εισήχθησαν από την Ανατολή όπως της Ίσιδας, του Όσιρι, του Σάραπι και πολλών άλλων. Παράλληλα οι λαϊκές δοξασίες των Ορφικών, περί ψυχής και σωτηρίας σε μια μεταθάντο ζωή, μπολιάστηκαν στον αναδυόμενο χριστιανισμό, ο οποίος στα χρόνια της ρωμαιοκρατίας πρόσφερε τις αναγκαίες ικανοποιήσεις ψυχολογικά, για να ξεπεράσουν οι λαοί την καταπίεση, την ανελευθερία και τη μιζέρια της γήινης ζωής τους. Η γέννηση ακμή και παρακμή της αρχαίας θρησκείας δείχνει ότι δεν μπορείς να μεταφυτεύσεις την ακμή ενός πολιτισμικού φαινομένου της αρχαιότητας, στη σημερινή εποχή. Γιατί κάθε ακμή έχει την αιτία της, η οποία παραπέμπει σε συγκεκριμένη εποχή και κοινωνία. Και η σημερινή εποχή της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης δεν έχει καμία σχέση με την προϊστορική και αρχαϊκή εποχή του μεσογειακού κόσμου.

Στο επόμενο άρθρο θα δούμε ότι το πέρασμα από τα πολυθεϊκά στα μονοθεϊκά λατρευτικά συστήματα, ήταν μια κοινωνική εξέλιξη η οποία είχε δύο αιτίες. Μία αιτία υπήρξε η ανάπτυξη κατανόησης των φυσικών φαινομένων, όπου πλέον οι άνθρωποι άρχισαν να συμπυκνώνουν τις φυσικές ιδιότητες που εκπροσωπούσαν πολλοί θεοί, σε όλο και λιγότερους, αλλά πιο διευρυμένους σε περιεχόμενο θεούς. Η δεύτερη αιτία ήταν η βίαιη συνένωση φυλών σε ευρύτερες πολιτικές ενότητες, που είχε ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση της ανοχής στο διαφορετικό, έτσι που η μη ανοχή πέρασε και μέσα στα μονοθεϊκά λατρευτικά συστήματα.

Η γέννηση ακμή και παρακμή της αρχαίας θρησκείας δείχνει ότι δεν μπορείς να μεταφυτεύσεις την ακμή ενός πολιτισμικού φαινομένου της αρχαιότητας, στη σημερινή εποχή.